

KRISZTIÁN BÉLA*

Molnár Farkas

a száz éve született úttörő alkotó

MOLNÁR (FERENC) FARKAS (Pécs, 1897. június 12-Budapest, 1945. január 12.) 1915-ben érettségizett a Cisztercita rend pécsi gimnáziumában, tanulmányait 1915 és 1917 között a Képzőművészeti Főiskola festő szakán folytatta; 1917-től a József Nádor Műszaki Egyetemen tanult, ahol a „Megfagyott muzsikusz” című lapot szerkesztette. Baloldali nézetei miatt, és mivel 1919-ben beállt vöröskatonának, rövidesen kizárták az egyetemről.

1919-ben Pécssett, szülővárosában kezdte a pályáját, mint tipográfus és művészeti író a „Kronika” című lapnál. Ő készítette a lap teljes programját. A kubizmusról és a futurizmusról jelentek meg cikkei, ezzel a KASSÁK LAJOS szervezte „A Tett” és a „Ma” folyóirat és művészeti mozgalom kezdeményezéseivel rokon törekvések hagyományait teremtette meg Pécssett. Könyvillusztrációit és festményeit a Pécsi művészkör kiállításain mutatta be. 1921 áprilisában STEFÁN HENRIKKEL és JOHAN HUGÓVAL Olaszországban járt, ahol számos tájképet készített. FORBÁT ALFRÉD hívására Bécsen át Weimarba (Bauhaus) ment.

1921-től a Bauhaus tagja lett. Tanulmányait Weimarban folytatta, ahol többek között WALTER GROPIUS tanítványa is volt. Ebben az időben széleskörű grafikai tevékenységet fejtett ki. 1921–1922-ben a Bauhaus grafikai műhelyében készítették STEFÁN HENRIKKEL közösen az *Itália mappát*. 1923-ban megszervezte a Bauhaus első kiállítását, ekkor állította ki a *Vörös kubusz* néven híressé vált lakóház tervét. 1924-től GEORG MUCHE és BREUER MARCELL mellett dolgozott.

1924-ben típus-sorházakat tervezett, amelyeknek belső berendezését is ő tervezte. Praktikus, sima felületű, csekély helyigényű, sőt változtatható nagyságú bútorait részben itthon kivitelezte. LE CORBUSIER hatására várostervet is készített, megtartva a derékszögű utcabeosztásokat, de nagyobb közterekkel és alacsonyabb beépítésű, emberibb léptékben, mint francia kollégája tette. 1924-ben a Bauhaus manifesztuma a közös munka nyomán kialakult alapelveket, a *funkcionalizmust* és *racionalitást* foglalta írásba. A manifesztumot BORTNYIK SÁNDOR, BREUER MARCELL és WEININGER ANDOR is aláírta és az a *Magyar Írásban* jelent meg.

1925-ben MOLNÁR végleg hazatért. 1928-ban a Műegyetem építész karán diplomázott, ahol HÜTL DEZSŐ és KOTSIS IVÁN irányítása mellett tanult. Amikor hazatért, fejhosszal vezetett az építész-élbolyban, de mentalitását és alkotásait csak kevesen értették. Nehezen jutott munkához, a harmincas években mindvégig csak lakóházak tervezésére kapott megbízásokat, középületekre, igazán reprezentatív alkotásokra nem. A *Szentföldi-templom* tervezése lett az a munka, amelyet rövid élete és pályafutása végén még teljesíthetett.

A KUT kiállításain festményekkel és tervekkel vett részt. Alapító tagja volt a *Magyar Könyv és Reklámművészek Szövetségének*, a *Magyar Műhely Szövetségnek*. Részt vett a *Zöld Szamár Színház* szcenikai műhely – Bauhaus hagyományokat folytató – munkájában. Publikált számos művészeti folyóiratban (*Tér és Forma*, *Magyar Iparművészet*, *Új Föld*, 100%).

* krisztb@human.pte.hu

1929-ben GROPIUS meghívja a CIAM frankfurti kongresszusára. Hazatérése után BREUER MARCELLAL és FISCHER JÓZSEFFEL együtt megalapította a CIAM (*Congres International d'Architecture Moderne*) magyar csoportját, a CIRPAC-ot.

1930-ban a Mérnöki Kamara felvette tagjai közé, és 1931-ben önálló tervezőirodát nyitott. LIGETI PÁLLAL közös vállalkozásukban több fővárosi lakóház épült fel (*Bimbó utca 75., Napraforgó utca 15., Mihály utca 11. Delej-villa*). MOLNÁR és felesége ez utóbbiban kapott lehetőséget, hogy saját lakásukat kialakítsák.

1932-ben „Új építészet” címmel a CIAM magyar csoportjának kiállítását szervezte a Tamás Galériában, majd „Ház, város, társadalom” címmel rendeztek kiállítást, mely anyag egy részét – forradalmi hangvétele miatt – elkobozták, és bírósági eljárás indult a rendező ellen. Szociális érzékenysége révén MOLNÁR baloldali beállítottságú volt, 1927-ben a kommunisták „100%” című folyóiratának címlapját is megtervezte. Később a társadalmi igazságtalanságokkal szembeszegülő mentalitása egy jobboldali lap hasábjain megjelent építészeti cikksorozat írására készítette. Ezzel a politikai-társadalmi útkereséssel nem volt egyedül a magyar művészeti életben. Építészek, írók, festők egyaránt igyekeztek valamit tenni a nyomor ellen, s így jó szándékuk révén szélsőséges álláspontokra juthattak. MOLNÁRT egy hónap fogházra ítélték és a Mérnöki Kamara kizárta tagjai sorából.

1931-36 között már önállóan dolgozott. A Rózsadombon több lakóháza és többlakásos társasháza épült fel, törekvései szerint az „*anyagilag függetlenné vált értelmiségi középosztály számára*” (Cserje utca 4, 4/a., Kavics utca 8/f., Vérhalom utca 24., Cserje utca 12., Lejtő utca 2/a.). A házaira jellemző az egyéni igények figyelembevétele, az életmódnak megfelelő térkialakítás, változtatható térkapcsolatok variálható nyílászárókkal, a gazdaságos helykihasználás és a nagy alapterületű teraszok.

1933-ban Pécsen kiállításon mutatta be munkáit. A megjelenő katalógus előszavát MOHOLY NAGY LÁSZLÓ írta. Még abban az évben a Milánói Triennálén a Budapest, XII. Lejtő utca 2/a alatt tervezett és megvalósult villája első díjat nyert. 1934-ben GROPIUS, budapesti látogatása alkalmából felkereste – 1933-ban tervezett – Budapest, II. Lotz Károly utcai villájában.

Középületeit, a Köztársaság-téri bérházcsoportot (1932-35) és az OTI pestújhelyi Munkáskórházának személyzeti épületét (1936) FISCHER JÓZSEFFEL tervezte.

1936-ban visszaveszik a Mérnöki Kamarába, majd júniusban kiállít a Pécsi Képzőművészek és Műbarátok kiállításán. 1937-ben a CIAM újonnan alakult kelet-európai csoportja, a CIAM-OST titkárává választották.

1936-44 között főként társasház-tervezéseket vállalt. 1936-os zürichi látogatása meggyőzte arról, hogy a hazai körülmények között nincsenek meg az anyagi feltételei a nagyon igényes építkezéseknek, ezért a szériagyártásos építést szorgalmazta. 1937-ben LE CORBUSIER modelljét és FRANK LLOYD WRIGHT organikus eszméit egybeolvasztva javaslatot dolgozott ki az ország mezőgazdasági vidékeinek urbanisztikai átszervezésére. Az Iparügyi Minisztérium nem fogadta el elképzeléseit.

1938-ban egy hat évvel korábbi ügyre hivatkozva kizárták a Magyar Mérnöki Kamarából, majd egy év múlva a határozatot semmissé nyilvánították, visszavették a Kamarába és az „Országépítés” című folyóirat szerkesztőjévé választották.

MOLNÁR FARKAS 1938-ban a ferences rendtől megbízást kapott a hűvösvölgyi Szentföldi-templom tervezésére. Nagy gonddal látott az összetett feladat megoldásához: modern eszközökkel és mentalitásban kellett utalni – legalábbis fragmentumokkal – a Szentföldön fennmaradt régi építészeti emlékekre. Még Palesztinába is elutazott, s ott egy hónapig felméréseket végzett. Ezt követően megtervezte a 20. század bizonyára legsajátosabb magyarországi templomát. 1940-ben rakták le az alapkövet, egyházi jóváhagyást követően nemsokára megindult az építkezés. A Szentföldi-templom elliptikus alaprajzú terét változatos kápolna-koszorú övezte volna, a tér közepén a szent sírt idéző reminiscenciával. Az íves fal felépült, és egyetlen kis tér el is készült a háború alatt, sőt ebben már akkor szentmisét is mondtak. A kupola, mely egy bevilágító szalag fölött mintegy

lebegett volna a tér fölött, már zsaluzva volt. A kényes szerkezet megoldásában MOLNÁR FARKAS zseniális mérnök barátja, SÁMSONDI KISS BÉLA segítette. A templomtér udvar fölül hiányzik a PELIKÁN JÓZSEFFel közösen tervezett vasbeton héjszerkezetű, ovális alaprajzú kupola. De jött 1944 karácsonya, és a MOLNÁR FARKAS halála után SZENDRŐI JENŐ vezetésével folytatott építkezést 1949-ben állították le. Olyan évtizedek következtek, amelyekben a szakrális építkezésre nem volt lehetőség. Az épület a hűvösvölgyi villamos állomás közelében torzóként áll, levéltári raktárként működik. Enyészetnek indult romos maradványai az égbe merednek és befejezés reményében az égbe kiáltanak. A tervek és az elkészült *Betlehem-barlang*, valamint a *Trombitás-úti* és *Mese utcai* villák már a posztmodern építészet felé mutatnak.

MOLNÁR FARKAS mehetett volna többször is külföldre, huszonévesen is maradhatott volna a Bauhaus valamelyik mesterénél, mégis hazajött befejezni műegyetemi tanulmányait; aztán negyven éves kora körül GROPIUS bízta, települjön Amerikába, ahol BREUER MARCELL rengeteg házat, köztük számtalan középületet építve látványos világkarriert futott be. MOLNÁR FARKAS végül itt maradt még a világháborúban is. Így is halt meg fiatalon, a saját Lotz Károly utcai villájával együtt kapott bombatámadásban, 1945 januárjában.

Munkásságát WALTER GROPIUS így értékelte: „*Hivatása mesterének tartom. Túl korán, életműve kiteljesedése előtt halt meg.*”

A magyar építészettörténeti szakirodalom a pártállam évtizedeiben először elhallgatta MOLNÁR FARKAS művészi érdemeit. Elsőnek PREISICH GÁBOR építészprofesszor látta meg ezeket és igazolta MOLNÁR érdemeit. Ő jól ismerte, hiszen a fővárosi bérházépítésben máig mérőöldkönek számító Köztársaság téri nyolcemeletes – egykor OTI bérházak néven ismert – lakóépületek tervezőcsoportjában is együtt dolgoztak.¹ PREISICH emlékeztetett arra is, hogy a kusza alaprajzból MOLNÁR FARKAS varázsolt tiszta és jó megoldást. PREISICH GÁBORT követően MAJOR MÁTÉ az *Architektúra* könyvsorozatban helyt adott MEZEI OTTÓNak, hogy megírja és kiadhassa MOLNÁR FARKAS életművének illusztrált kötetét. A sorozatban a CIRPAC-ba tömörült haladó szellemű építészekről már jelent meg korábban is egy kötet, de MEZEI írása kiemelten MOLNÁR FARKAS architektúrájára irányította a figyelmet.² MEZEI „*A bauhaustól a posztmodernig*” címmel méltatta az építész abbán a kiadványban is, amelyet leánya, HÓKÁNÉ MOLNÁR ÉVA nemrég írt apjáról. Emlékét, nevét kiemelkedő épületei, képzőművészeti alkotásai és a róla elnevezett díj őrzi, amelyet 2007-ben DR. KARÁCSONY TAMÁS építész kapott.

Jegyzetek:

¹ 1933-1935. Budapest, VIII. Köztársaság tér (régén: Tisza Kálmán tér) 14, 15, 16. OTI bérházcsoport. (Tervezők: Árkay Bertalan, Faragó Sándor, Fischer József, Heysa Károly, Ligeti Pál, Pogány Móric, Preisich Gábor, Vadász Miklós.

² E kötet megjelenését Major Máté már nem élte meg.